

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова

Г. В. Єфімова

Методичні рекомендації з курсу
"ЕКОНОМІЧНА ДІАГНОСТИКА"
до виконання практичних і самостійних робіт

Рекомендовано Методичною радою НУК

Миколаїв 2006

УДК 65.012(076)

Єфімова Г.В. Методичні рекомендації з курсу "Економічна діагностика", до виконання практичних і самостійних робіт. – Миколаїв: НУК, 2006. – 68 с.

Кафедра економіки та організації виробництва

Методичні рекомендації містять основні питання, пов'язані з організацією та методикою проведення практичних робіт зі студентами при вивченні дисципліни "Економічна діагностика" та самостійному опрацюванні ними прийомів та методів діагностики. Рекомендації необхідні для створення системного уявлення про оцінку результативності господарської діяльності підприємства та вироблення у студентів навичок виявлення й аналізу факторів ефективності даного об'єкту, його кредитоспроможності, інвестиційної привабливості тощо.

Призначені для студентів денної і заочної форми навчання спеціальності 8.050107 "Економіка підприємств", можуть бути використані студентами інших спеціальностей, викладачами вищих навчальних закладів, а також у системі перепідготовки та підвищення кваліфікації за економічним напрямком.

Рецензент канд.екон.наук, проф. О.П. Гурченков

© Видавництво НУК, 2006

ВСТУП

Курс "Економічна діагностика" посідає значне місце у системі підготовки студентів спеціальності 8.050107 "Економіка підприємств" і відіграє вирішальну роль в їх формуванні як фахівців-економістів або магістрів з економіки, здатних вирішувати практичні задачі в галузі економіки, проводити якісний та глибокий аналіз діяльності підприємств різноманітних організаційних форм, напрямків спеціалізації і форм власності.

Методичні рекомендації узагальнюють багаторічний досвід кафедри економіки і організації виробництва стосовно розробки методичної допомоги в організації проведення практичних робіт зі студентами. Усі рекомендації викладено відповідно до чинних нормативних актів Міністерства освіти і науки України, що регламентують підготовку спеціалістів і магістрів з економіки.

Головними завданнями методичних рекомендацій є:

вчасне ознайомлення студентів, особливо тих, що навчаються на заочному відділенні, із тематикою та логічною структурою курсу, характером вимог та порядком виконання практичних робіт, а також завданнями на самостійне опрацювання;

запобігання виникненню помилок і внесення плановірності в роботу студентів та викладача;

підвищення якості навчання.

Розумна регламентація вимог і задач, визначених даними методичними рекомендаціями, на думку автора, повинна стимулювати опрацювання основних навичок проведення комплексної оцінки діяльності підприємства із урахуванням творчого підходу до формулювання висновків та рекомендацій в рамках чітко визначених загальнообов'язкових вимог до оформлення та порядку проведення практичних робіт.

Рекомендації щодо виконання практичних і самостійних робіт призначені для студентів денного і заочного відділення, студентів інституту післядипломної підготовки, що навчаються з метою отримання диплому спеціаліста з економіки або є пошукачами ступеня магістра з економіки, для викладачів.

1. ТЕХНОЛОГІЯ ПРОВЕДЕННЯ ДІАГНОСТИКИ

Підприємницька діяльність може здійснюватися в різних організаційно-правових формах, у різних сферах бізнесу, але в будь-якому разі вона має бути забезпечена економічними ресурсами (необоротними та оборотними активами, трудовими ресурсами, фінансами, інформацією, тощо). Тривалий бізнесовий успіх визначається ефективним розподілом обмежених економічних ресурсів в процесі виробництва та максимального задоволення споживачів. Отже, будь-яка підприємницька діяльність складається з кількох функціональних складових – комерційної, інноваційної, інвестиційної, виробничої, фінансової та ін. Для узгодження усіх цих видів діяльності, раціонального поєднання факторів виробництва, створення єдиної економічної системи служить специфічна сфера управління, що забезпечує планування, організацію, мотивацію та контроль. Щоб керувати підприємствами різних форм власності та господарством України в цілому, необхідно мати інформацію про господарську діяльність та умови її здійснення стосовно кожного підприємства (розмір, склад і структура активів, структура капіталу і джерела його формування, розвиток окремих галузей тощо). Усі ці відомості можна отримати з даних обліку, а також через опрацювання облікової інформації.

В економічному значенні термін "діагностика" вживався здебільшого як синонім дослідження, вивчення чинників впливу на підприємницьку діяльність.

Діагностика – процес оцінки на основі комплексу методичних прийомів стану об'єкта, предмета, явища чи процесу управління, що дає змогу виявити в них слабкі ланки та "вузькі місця".

Діагностика економічної діяльності підприємства – це процес розпізнавання й визначення негативних (кризових) явищ в діяльності підприємства на основі помічених локальних змін, установлених залежностей, а також особливо помітних явищ поточної підприємницької діяльності.

Завдання економічної діагностики діяльності в загальній системі управління підприємством:

- вивчення характеру дії економічних законів, визначення закономірностей та тенденцій розвитку економічних систем мікрорівня;

- комплексне обґрунтування всіх бізнес-проектів та стратегій підприємства;

- контроль за досягненням цільових орієнтирів діяльності, за ефективністю використання ресурсів;

пошук резервів для підвищення результативності економічної системи підприємства;

прийняття управлінських рішень з реалізації виявлених резервів.

Технологія проведення діагностики економічної діяльності підприємства впливає з логіки дослідження та методології побудови системи діагностики (див. рисунок).

Рис. Алгоритм проведення діагностики фінансово-економічної діяльності підприємств

Передусім надається коротка характеристика діяльності підприємства, тому що ефективно оцінити стан підприємства можна лише за умов урахування особливостей його діяльності, місця розташування та особистої історії.

Експрес-діагностика – це проведення попереднього дослідження стану підприємства з метою загальної оцінки рівня його економічного і фінансового розвитку та визначення зон, що потребують посиленої уваги і відповідно є найважливішими об'єктами під час проведення поглибленої діагностики.

Поглиблена діагностика проводиться за двома напрямками: аналіз ресурсних складових та аналіз фінансових результатів.

Аналіз ресурсних складових включає оцінку стану та ефективності використання усіх видів ресурсів підприємства, активів і витрат, а також рівня організації виробництва і управління на підприємстві.

Аналіз фінансових результатів передбачає не тільки оцінку прибутковості діяльності та загального фінансового стану, а й визначення ймовірності банкрутства підприємства, рівня ризиків і економічної безпеки.

Завершується поглиблена діагностика оцінкою інтегральної ефективності діяльності підприємства, яку можна здійснювати за одним комплексним показником або за групою узагальнюючих показників. Далі проводиться гармонізація результатів діагностики, яка полягає в узгодженні результатів оцінки за окремими напрямками між собою, і формулюються остаточні висновки щодо фінансово-економічного стану підприємства. Висновки обов'язково повинні включати причини негативної зміни показників, якщо вона відбувається, та можливі шляхи запобігання ризикам і покращення діяльності підприємства.

Діагностика діяльності підприємства проводиться на основі даних фінансової та статистичної звітності підприємства, наведених в дод. А і Б.

2. ЕКСПРЕС-ДІАГНОСТИКА ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

2.1. Аналіз динаміки валюти балансу та його структури

Мета – вивчення основних умов функціонування, структури майна та джерела капіталу підприємства, а також виявлення основних напрямків подальшого аналізу ефективності використання капіталу та зміцнення фінансової стійкості.

Основні завдання аналізу:

вивчення вихідних умов функціонування підприємства;

визначення змін у загальній сумі та структурі балансу за звітний період, а також аналітична оцінка цих змін;

визначення резервів нарощування капіталу підприємства, підвищення рівня його віддачі, зміцнення фінансово-економічного стану підприємства.

Для успішної господарської діяльності в будь-якій сфері бізнесу потрібно відповісти на три основні питання:

який підприємницький потенціал повинен мати суб'єкт господарювання для досягнення власних цільових орієнтирів;

які джерела економічних ресурсів доцільно використовувати для реалізації тієї чи іншої підприємницької ідеї;

як домогтися фінансово-економічної безпеки фірми та конкурентоспроможності її продукції на ринках.

За умов ринкової економіки значно зростає значення фінансових ресурсів підприємства, що мають створити умови для формування оптимальної структури капіталу підприємства та нарощування його потенціалу. Розпочинаючи будь-який проект, керівництво підприємства повинно чітко визначити джерела фінансування протягом усього життєвого циклу проекту. Як свідчить практика, проблема фінансування є початковою та кінцевою у будь-якій господарській діяльності. Від того, яким капіталом володіє підприємство, наскільки оптимальна його структура, наскільки раціонально капітал трансформований у необігові та обігові активи, залежить фінансово-економічний стан і результати діяльності підприємства. Саме тому процес оцінки ефективності функціонування фірм починається з наявності, розміщення та джерел формування активів підприємства.

Аналіз проводять, порівнюючи дані про загальну вартість майна підприємства (валюти балансу) – Ф. № 1 р. 280 або р. 640 на початок і кінець звітного періоду. При цьому зменшення валюти балансу, як правило, свідчатиме про послаблення ділової активності підприємства, що може мати кінцевим наслідком його неплатоспроможність. Ці міркування можна вважати типовими для промислових підприємств, але не слід ігнорувати галузеву специфіку їх діяльності та інші зовнішні чинники, що можуть значно вплинути на підсумок балансу. Залежно від мети досліджень фінансово-економічної діяльності доцільно формувати інформаційну базу за триваліший період (3–5 років).

Активи підприємства групуються в балансі в три розділи залежно від характеру їх участі в процесі господарювання:

I. Необоротні активи: нематеріальні активи, незавершене будівництво, основні засоби, довгострокові фінансові інвестиції, довгострокова дебіторська заборгованість, відстрочені податкові активи, інші необоротні активи.

II. Оборотні активи: запаси (виробничі запаси матеріалів та сировини, незавершене виробництво, запаси готової продукції тощо), одержані векселі, дебіторська заборгованість.

III. Витрати майбутніх періодів.

Джерела капіталу підприємства відображено в пасиві балансу та класифіковано за п'ятьма розділами:

I. Власний капітал: статутний, пайовий, додатково вкладений, резервний тощо.

II. Забезпечення наступних витрат та платежів: забезпечення виплат персоналу, цільове фінансування.

III. Довгострокові зобов'язання: довгострокові кредити банків, відстрочені податкові зобов'язання та ін.

IV. Поточні зобов'язання: короткострокові кредити банків, видані векселі, поточні зобов'язання.

V. Доходи майбутніх періодів.

Конкретне наповнення кожної статті розглядається у П(С)БО № 2.

Для полегшення аналізу можна запропонувати складання аналітичної таблиці (табл. 1).

Таблиця 1. Аналіз динаміки валюти балансу та його структури

Показник	Форма № 1, код рядка	На початку року		На кінець року		Відхилення	
		Сума, тис. грн	% до валюти балансу	Сума, тис. грн	% до валюти балансу	Сума, тис. грн	% до початку року
АКТИВ							
Необоротні активи	080						
Оборотні активи	260						
Витрати майбутніх періодів	270						

Продовж. табл. 1

Показник	Форма № 1, код рядка	На початку року		На кінець року		Відхилення	
		Сума, тис. грн	% до валюти балансу	Сума, тис. грн	% до валюти балансу	Сума, тис. грн	% до початку року
ПАСИВ							
Власний капітал	380						
Забезпечення наступних виплат і платежів	430						
Довгострокові зобов'язання	480						
Поточні зобов'язання	620						
Доходи майбутніх періодів	630						
Валюта балансу	280/640						

Інформація, що подається у балансі, забезпечує фіксацію змін власного та позикового капіталу підприємства. У подальших розрахунках слід користуватися поняттям власних та позикових коштів, що дещо відрізняються від наведеної структури капіталу. Насамперед розрізняють власний та позиковий капітал за розділами пасиву балансу. Власний – рядки 380 і 630; позиковий – 430, 480 і 620. Далі формуємо аналітичну таблицю для дослідження динаміки та структури джерел капіталу (табл. 2).

Забезпечення відносимо до позикового капіталу на підставі положення (стандарту) бухгалтерського обліку 11 "Зобов'язання", що характеризує їх як зобов'язання з невизначеними на дату складання балансу сумою та часом погашення. Згідно з тим самим стандартом забезпечення можуть створюватися для відшкодування майбутніх витрат на оплату відпусток працівникам, додаткове пенсійне забезпечення, виконання гарантійних зобов'язань, реструктуризацію, виконання зобов'язань за обтяжливими контрактами тощо. Забороняється створювати забезпечення для покриття майбутніх збитків від діяльності підприємств.

Таблиця 2. Аналіз динаміки та структури джерел капіталу

Показник	Код рядка	Сума, тис. грн		Структура, %			
		На початок року	На кінець року	Відхилення	На початок року	На кінець року	Відхилення
Джерела формування власного капіталу							
Статутний капітал	300						
Пайовий капітал	310						
Додатковий вкладений капітал	320						
Інший додатковий капітал	330						
Резервний капітал	340						
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток "-")	350						
Неоплачений капітал ("-")	360						
Вилучений капітал ("-")	370						
Разом	380						
Джерела формування позикового капіталу							
Забезпечення виплат персоналу	400						
Інші забезпечення	410						
Цільове фінансування	420						
Довгострокові кредити банків	440						
Інші довгострокові фінансові зобов'язання	450						

Відстрочені податкові зобов'язання	460									
Інші довгострокові зобов'язання	470									
Короткострокові кредити банків	500									
Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	510									
Векселі видані	520									
Кредиторська заборгованість за товари та послуги	530									
Поточні зобов'язання за розрахунками	540–600									
Інші поточні зобов'язання	610									
Разом	480 + 430 + 620									

Для уточнення оцінки структури пасивів підприємства розраховуються показники фінансової стійкості:

коефіцієнт фінансової автономії, як співвідношення суми власних коштів до валюти балансу (Ф. № 1 (р. 380 + р. 430 + р. 630) / Ф. № 1 (р. 640));

коефіцієнт фінансової залежності, як співвідношення суми позикових коштів до валюти балансу (Ф. № 1 (р. 480 + р. 620) / Ф. № 1 (р. 640)).

Виходячи з того, що питома вага власних коштів повинна становити не менше 50 %, робиться висновок про фінансову стійкість підприємства або його залежність від залучених джерел фінансування.

У процесі аналізу балансу виявляють статті, які свідчать про недоліки й незадовільну роботу підприємства, а також про погіршення його фінансового стану. За необхідності проводиться детальніший аналіз цих та інших статей балансу з використанням розшифровок цих статей.

2.2. Дослідження структури активів підприємства

Мета – визначити загальні пропорції імобілізації капіталу підприємства в його майні, а також виявити резерви оптимізації структури активів.

Актив балансу відображає відомості про розміщення капіталу підприємства. У цілому актив балансу (ресурсне втілення капіталу) підприємства структурується за тривалістю його використання в господарському процесі. Кожному виду розміщення капіталу відповідає окрема стаття активу балансу.

Аналізу підлягають I, II, III розділи балансу. Активи підприємства та їх структуру вивчають як з погляду участі у виробництві, так і з погляду ліквідності. Безпосередньо з'ясовується участь у виробничому циклі основних фондів, нематеріальних активів, запасів і витрат, грошових коштів. При цьому уточнюються найліквідніші активи підприємства: грошові кошти на рахунках найменш ліквідні активи – здебільшого основні фонди та інші позаоборотні активи.

Зміна структури активів підприємства в бік збільшення частки оборотних активів може вказувати на:

- формування мобільнішої структури активів, що сприяє прискоренню їх оборотності;

- відвернення частини поточних активів на кредитування споживачів товарів, робіт, послуг підприємства, дочірніх підприємств та інших дебіторів, що свідчить про фактичне вилучення цієї частини оборотних активів з виробничого циклу.

- згортання виробничої бази;

- інші обставини.

Результати оцінки структури активу балансу зводяться в табл. 3.

Для того щоб зробити однозначні висновки про причини зміни пропорцій в структурі активів, проводиться детальний аналіз розділів і окремих статей активу балансу.

З огляду на те, що частка основних засобів та інших необоротних активів може змінюватися внаслідок впливу зовнішніх факторів (наприклад процедура корегування вартості основних фондів за умов інфляції, високих темпів зростання цін на сировину, матеріали, готову продукцію), необхідно звернути особливу увагу на зміну абсолютних показників форми № 1 за звітний період (р. 030; 031; 032), яка відтворює рух основних засобів (зміну норм амортизації та груп розподілу основних фондів, вибуття та введення в експлуатацію нових).

Таблиця 3. Аналіз динаміки та структури активів підприємства

Показник	Код рядка	Сума, тис. грн		Структура, %		
		На початок року	На кінець року	Відхилення	На кінець року	Відхилення
		I. Необоротні активи				
Нематеріальні активи	010					
Незавершене будівництво	020					
Основні засоби	030					
Довгострокові фінансові інвестиції: які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	040					
інші фінансові інвестиції	045					
Довгострокова дебіторська заборгованість	050					
Відстрочені податкові активи	060					
Інші необоротні активи	070					
Всього за розділом I	080					
II. Оборотні активи						
Запаси:						
виробничі запаси	100					
тварини на вирощуванні та відгодівлі	110					

Показник	Код рядка	Сума, тис. грн		Структура, %	
		На початок року	На кінець року	На початок року	На кінець року
Відхилення	Код рядка	На початок року	На кінець року	Відхилення	На початок року
		На кінець року	На початок року	Відхилення	На кінець року
		На початок року	На кінець року	Відхилення	На початок року
		На кінець року	На початок року	Відхилення	На кінець року
		На початок року	На кінець року	Відхилення	На початок року
		На кінець року	На початок року	Відхилення	На кінець року
		На початок року	На кінець року	Відхилення	На початок року
		На кінець року	На початок року	Відхилення	На кінець року
		На початок року	На кінець року	Відхилення	На початок року
		На кінець року	На початок року	Відхилення	На кінець року
		На початок року	На кінець року	Відхилення	На початок року
		На кінець року	На початок року	Відхилення	На кінець року
		На початок року	На кінець року	Відхилення	На початок року
		На кінець року	На початок року	Відхилення	На кінець року

II. Оборотні активи				
незавершене виробництво	120			
готова продукція	130			
товари	140			
Одержані векселі	150			
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	160			
Дебіторська заборгованість за розрахунками:				
з бюджетом	170			
за виданими авансами	180			
за виданими авансами	180			
з нарахованих доходів	190			
із внутрішніх розрахунків	200			
Інша поточна дебіторська заборгованість	210			
Поточні фінансові інвестиції	220			
Грошові кошти та їх еквіваленти:				
в національній валюті	230			

шене будівництво (р. 020), довгострокова дебіторська заборгованість (р. 050), бо ці активи не беруть участі у виробничому обороті і за певних умов їх збільшення може негативно вплинути на результативність фінансової і господарської діяльності підприємства.

Таблиця 4. Аналіз основних засобів та нематеріальних активів

Показник	Код рядка	Сума, тис. грн		
		На початку року	На кінець року	Відхилення
Основні засоби:				
залишкова вартість	030			
первісна вартість	031			
зношення	032			
коефіцієнт економічного спрацювання				
Нематеріальні активи:				
залишкова вартість	010			
первісна вартість	011			
накопичена амортизація	012			
коефіцієнт зношення				

Для дальшого дослідження структури матеріальних активів підприємства проаналізуємо другий розділ активу.

Для проведення аналізу другого розділу активу балансу можна рекомендувати складання табл. 5.

Збільшення частки виробничих запасів у структурі активів може свідчити:

- про зростання виробничого потенціалу підприємства;
- прагнення за рахунок вкладень у виробничі запаси захистити грошові активи підприємства від знецінення через інфляцію;
- нерациональність вибраної господарської стратегії, унаслідок чого значну частину поточних активів іммобілізовано в запасах, ліквідність яких може бути невисокою.

За значного збільшення запасів і витрат необхідно встановити, чи не відбувається це збільшення за рахунок необґрунтованого відвернення активів з виробничого обороту, що призводить до збільшення кре-

диторської заборгованості і погіршення фінансового стану підприємства.

Таблиця 5. Аналіз структури оборотних активів

Показник	На початок року		На кінець року		Відхилення	
	Сума, тис. грн	% до підсумку	Сума, тис. грн	% до підсумку	Сума, тис. грн	% до початку року
Запаси: виробничі запаси незавершене виробництво готова продукція товари						
Одержані векселі						
Дебіторська заборгованість за товари, роботи та послуги: чиста реалізаційна вартість первісна вартість резерв сумнівних боргів						
Дебіторська заборгованість за розрахунками: з бюджетом за виданими авансами за нарахованими доходами за внутрішніми розрахунками						
Інша поточна дебіторська заборгованість						
Поточні фінансові інвестиції						
Грошові кошти та їх еквіваленти: у національній валюті в іноземній валюті						
Інші оборотні активи						
Разом						

Аналізуючи розділ "Оборотні активи", необхідно звернути увагу на темпи зростання дебіторської заборгованості (р. 160) та заборгованості за одержаними векселями (р. 150). Зростання цих статей балансу свідчить про надання підприємством товарних позичок споживачам своєї продукції. Кредитуючи їх, підприємство фактично віддає їм частину свого прибутку. Водночас підприємство може й саме брати кредити для забезпечення своєї господарської діяльності, збільшуючи власну кредиторську заборгованість.

2.3. Аналіз обсягів виробництва та реалізації продукції

Мета – вивчення обсягу, асортиментної структури виробництва та реалізації продукції, рівня її якості, основних факторів впливу на результати діяльності, а також пошуки внутрішньогосподарських резервів.

Основні завдання аналізу:

оцінка рівня реалізації за угодами та динаміки виробництва продукції;

визначення факторів впливу на обсяг виробництва та реалізації продукції;

визначення внутрішньогосподарських резервів збільшення випуску і реалізації продукції;

розроблення заходів з освоєння таких резервів.

Обсяг виробництва та реалізації продукції – це взаємопов'язані показники. Характер цього зв'язку залежить від поточної ситуації на ринку та всередині самого підприємства. Темпи зростання обсягів виробництва та реалізації, підвищення її якості безпосередньо впливають на величину витрат, прибутку і рівень рентабельності.

Джерелами інформації для аналізу є звіти: про товарообіг № 1-торг, про фінансові результати та дебіторську заборгованість № 1-Б, про продукцію № 1-П тощо. Залежно від специфіки внутрішньої звітності підприємства можуть використовуватися інші форми управлінського обліку.

Основними показниками обсягів виробництва слід вважати розмір товарної, валової продукції, а збуту – обсяг реалізованої продукції (обсяг продажу).

Аналіз розпочинається з вивчення динаміки випуску та реалізації, розрахунку базисних та ланцюгових темпів зростання (приросту). Для цього користуються формою, наведеною в табл. 6.

Таблиця 6. Динаміка виробництва і реалізації продукції

Місяць	Обсяг виробництва продукції, тис. грн		Темпи зростання, %		Обсяг реалізації, тис. грн		Темпи зростання, %	
	Ф. № 1-П		базисні	ланцюгові	Ф. № 1-торг		базисні	ланцюгові
Січень	1469,3				195,2			
Лютий	1378,0				190,6			
Березень	1457,5				190,4			
Квітень	1438,0				188,3			
Травень	1412,2				189,4			
Червень	1434,8				191,4			
Липень	1449,6				191,8			
Серпень	1544,4				192,4			
Вересень	1488,0				193,5			
Жовтень	1534,8				193,5			
Листопад	1402,0				195,8			
Грудень	1576,6				196,2			

Аналіз середньомісячних темпів зростання випуску (реалізації) продукції проводиться з метою вивчення коливань попиту на продукцію і відповідних коливань у виробництві. Досліджується динаміка обсягів продукції (виготовленої і реалізованої) з точки зору сезонності.

Зростання обсягів виробництва (реалізації) одних видів продукції та зменшення інших призводить до змін структури продукції, тобто до зміни співвідношень обсягів виготовлення окремих виробів у загальній величині випуску. Забезпечити належну структуру продукції – це означає зберегти у фактичному випуску заплановані співвідношення окремих її видів. Для аналізу структури продукції використовують табл. 7.

Таблиця 7. Аналіз структури продукції

Види продукції	На початок року		На кінець року		Відхилення	
	Сума, тис. грн	% до загальної вартості	Сума, тис. грн	% до загальної вартості	Сума, тис. грн	% до початку року
1	459,51		353,47			
2	8884,35		8226,25			
3	8,10		2,70			
4	9016,78		6305,44			
5	248,83		51,84			
6	12,75		25,50			
7	2176,78		2073,12			
8	957,05		546,88			

На основі проведеного аналізу визначають джерела формування резервів збільшення обсягів реалізації продукції.

Підбиваючи підсумки, визначають та оцінюють показники рентабельності виробництва та реалізації продукції (табл. 8).

2.4. Гармонізація результатів експрес-діагностики діяльності підприємства та формулювання попередніх висновків

Мета – комплексна оцінка на основі попередньо розрахованих показників ефективності фінансово-економічної діяльності та визначення зон, що потребують подальшого ґрунтовного аналізу.

Таблиця 8. Показники рентабельності виробництва і реалізації продукції

Показник	Технологія розрахунку		Призначення
	теоретична	за рядками бухгалтерської звітності	
Рентабельність виробництва	Чистий (валовий) прибуток / Сума основних та оборотних виробничих фондів	(Ф. № 2 р. 220 (р. 050)) / (Ф. № 1 (р. 030 + р. 260 + р. 270))	Відображає фінансову ефективність використання виробничих фондів підприємства
Рентабельність продажу	Чистий (валовий) прибуток / Вартість реалізованої продукції (валова виручка від реалізації)	(Ф. № 2 р. 220 (р. 050)) / Ф. № 2 р. 010	Відображає частку чистого (валового) прибутку у валовій виручці від реалізації продукції
Рентабельність продукції	Валовий (чистий) прибуток від виробництва та реалізації продукції / Повна собівартість продукції	(Ф. № 2 р. 220 (р. 050) або Ф. № 2 р. 035) / Ф. № 2 р. 040	Відображає розмір прибутку, який отримує підприємство з кожної гривни собівартості продукції. У рядках звітності відтворено рентабельність усього обсягу виробництва та реалізації, а не окремих видів продукції

Завершальним етапом експрес-діагностики є підбиття підсумків проведеного аналізу. Для полегшення системної оцінки складається зведена таблиця показників та на їх основі формулюються висновки. По-перше, усі одержані показники слід занести до зведеної таблиці (табл. 9). По-друге, всі запропоновані показники розглядаються в динаміці (визначаються темпи зростання або зменшення), що дає змогу визначити тенденцію зміни кожного з них.

Таблиця 9. Зведена таблиця показників експрес-діагностики

Показник	Одиниця виміру	Попередній період	Поточний період	Темп зросту
Капітал підприємства:	тис. грн			
	%	100	100	
	тис. грн			
	%			
	тис. грн			
	%			
Активи підприємства:	тис. грн			
	%	100	100	
	тис. грн			
	%			
	тис. грн			
	%			
	тис. грн			
	%			
	тис. грн			
	%			
	тис. грн			
	%			
Вартість основних фондів	тис. грн			
Коефіцієнт зношення основних фондів	част. од			
Сума оборотних коштів	тис. грн			
Частка незавершеного виробництва в сумі оборотних коштів	%			
Частка виробничих запасів у сумі оборотних коштів	%			
Частка грошових коштів та їх еквівалентів у сумі оборотних коштів	%			

Продовж. табл. 9

Показник	Одиниця виміру	Попередній період	Поточний період	Темп зросту
Коефіцієнт фінансової автономії	част. од.			
Коефіцієнт фінансової залежності	част. од.			
Обсяг виробництва	тис. грн			
Валова виручка від реалізації продукції	тис. грн			
Рентабельність продукції	%			
Рентабельність виробництва	%			
Рентабельність продажу	%			

На завершення цього етапу аналізу підбивають підсумки: визначають загальні тенденції змін, зони для ґрунтового аналізу тощо. Проведені розрахунки мають допомогти скласти попередні висновки про стан підприємства. Для полегшення цього процесу в табл. 10 подано комплекс відповідних запитань.

Таблиця 10. Допоміжні запитання для підбиття підсумків експрес-діагностики

Запитання	Коментар до відповіді
Як змінилася валюта балансу?	Зростання свідчить про поживавлення ділової активності, а скорочення – про її зниження
Які статті становлять найбільшу частку в загальній вартості майна підприємства?	Якщо найбільшу частку становлять оборотні активи, то це свідчить про формування мобільної структури балансу
Чи отримало підприємство прибутку (збитку) з кожної гривни, вкладеної у власне майно?	Свідчить про ефективність використання економічних ресурсів у даному бізнес-проекті
Наскільки підприємство залежить від зовнішніх джерел фінансування?	Визначає рівень ризику втрати самостійності
Чи була операційна діяльність підприємства за аналізований період прибутковою (збитковою)?	Свідчить про те, чи варто займатися й далі профільною діяльністю в рамках даного бізнес-проекту, чи може, слід переорієнтуватися на інші види підприємницької діяльності

Запитання	Коментар до відповіді
В які види активів було інвестовано власний та залучений капітал підприємства?	Визначає напрямки та характер інвестування
Про що свідчить структура активів (майна) підприємства?	Може розкривати характер та якість діяльності підприємства
Як змінився розмір оборотних активів підприємства?	Зростання свідчить про нарощування операційної діяльності, а скорочення – про її падіння
Які статті становлять найбільші частки в загальній величині оборотних активів?	Структура оборотних активів та їх оборотність можуть вказувати на основні проблеми підприємства
Як розцінювати зміни розміру окремих статей оборотних активів (запасів, дебіторської заборгованості тощо)?	Аналізуються причини цих змін та виявляються негативні фактори
Як змінилася структура дебіторської заборгованості?	Вказує на те, які дебітори мають найбільшу заборгованість та перспективи погашення ними боргів
Які джерела капіталу використовує підприємство для фінансування власних активів?	Зростання частки власного капіталу свідчить про підвищення фінансової стійкості (до певної межі)
Які зміни відбулися у розмірі позикового капіталу підприємства?	Зростання свідчить про підвищення залежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування та підвищення рівня фінансових ризиків
Як змінився розмір резервних фондів, нерозподіленого прибутку?	Беручи загалом, скорочення свідчить про падіння ділової активності
Як змінилася структура позикового капіталу підприємства?	Показник характеризує зростання чи зниження ризику втрати фінансової стійкості підприємством
Які статті мають найбільші темпи зростання за період, що аналізується?	Указує на зони посиленої уваги
Яка ефективність використання основного та оборотного капіталу?	Зростання показників рентабельності свідчить про підвищення ресурсовіддачі

3. ДІАГНОСТИКА РЕСУРСНИХ СКЛАДОВИХ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

3.1. Оцінка стану та ефективності використання основних фондів (засобів)

Мета – вивчити розмір і технічний стан основних засобів підприємства, а також виявити резерви підвищення ефективності їх використання в господарській діяльності.

Основні засоби виробничого підприємства, як правило, становлять найбільшу частку в підсумку балансу. Від ефективного використання засобів праці на підприємстві значною мірою залежить ефективність його функціонування. У зв'язку з цим досліджують: вартість, склад, структуру, технічний стан основних фондів.

У процесі аналізу особливу увагу приділяють активній частині основних фондів, виділяють і аналізують їх склад і структуру. Рациональна структура основних фондів сприяє зростанню обсягу випуску.

Діагностика структури основних фондів проводиться за такою технологією:

визначення частки кожного виду фондів у загальній вартості основних засобів на початок і кінець року;

зіставлення (порівнювання) часток, тобто визначення зміни часток певних груп фондів у загальній вартості основних фондів.

Для цілей бухгалтерського обліку основні засоби класифікуються за 9-ма групами, вартість та рух яких відображено у розділі II форми 5 "Примітки до річної фінансової звітності". Для полегшення аналізу можна рекомендувати скласти табл. 11.

Таблиця 11. Аналіз структури основних засобів за групами

Група основних засобів	На початок року		На кінець року		Відхилення	
	Сума, тис. грн	% до підсумку	Сума, тис. грн	% до підсумку	Сума, тис. грн	% до початку року
Земельні ділянки						
Капітальні витрати на поліпшення земель						

Продовж. табл. 11

Група основних засобів	На початок року		На кінець року		Відхилення	
	Сума, тис. грн	% до підсумку	Сума, тис. грн	% до підсумку	Сума, тис. грн	% до початку року
Будинки, споруди та передавальні пристрої	6352		5731			
Машини та обладнання	2349		2657			
Транспортні засоби	252		305			
Інструменти, прилади, інвентар (меблі)	381		392			
Інші основні засоби						
Разом основних засобів	9334		9085			

В окрему групу виділено інші необоротні активи: бібліотечні фонди, малоцінні необоротні матеріальні активи, тимчасові (нетитульні) споруди, природні ресурси, інвентарну тару, предмети прокату тощо.

На основі даних табл. 11 розрахувати питому вагу активної і пасивної частини основних засобів та дослідити їх зміну. Якщо частка активної частини основних фондів на підприємстві зменшилась, то це, як правило, призводить до скорочення обсягів виробництва продукції і згортання діяльності.

Аналіз складу та структури основних засобів і нематеріальних активів за віком та ступенем зношеності проводиться за допомогою табл. 12.

Перегляд методу амортизації та строку експлуатації. Термін корисної експлуатації основних засобів ґрунтується на попередніх оцінках керівництва підприємства, його варто періодично переглядати. Якщо в результаті аналізу з'ясується, що очікуваний термін корисної експлуатації об'єкта основних засобів істотно відрізняється від попередніх оцінок (внаслідок модернізації устаткування, зміни попиту на продукцію, виготовлену з його використанням, та ін.), необхідно скорегувати суми амортизації в поточному і майбутніх періодах.

Таблиця 1.2. Аналіз складу та структури основних засобів і нематеріальних активів за віком та ступенем зношеності

Показник	Ф. № 1, р.	На початок року		На кінець року		Відхилення	
		сума, тис. грн	% до загальної вартості	сума, тис. грн	% до загальної вартості	сума, тис. грн	% до початку періоду
1. Первісна вартість основних засобів, у тому числі: засобів, зношення яких становить до 50 % від 50 % до 75 % понад 75 % зі строком служби до 5 років; від 5 до 10 років; від 10 до 20 років; понад 20 років.	031	9334		9085			
		2105		2564			
		3586		3502			
		3643		3019			
		1651		1928			
2. Зношення основних засобів:		2345		2327			
		2594		2625			
		2744		2205			
	032						
3. Балансова вартість основних фондів, які не використовуються		3060		2893			
		946		472			

Показник	Ф. № 1, р.	На початок року		На кінець року		Відхилення	
		сума, тис. грн	% до загальної вартості	сума, тис. грн	% до загальної вартості	сума, тис. грн	% до початку періоду
4. Зношення основних фондів, які не використовуються: тис. грн % зношення							
		593		298			
5. Балансова вартість нематеріальних активів	011	27		28			
6. Зношення нематеріальних активів: тис. грн % зношення	012						
		25		25			

Задача. Устаткування було придбане в січні 2002 року за 25 000 грн. На момент придбання очікуваний термін його корисної експлуатації становив 5 років, ліквідаційна вартість визнавалася нульовою, а амортизація нараховувалася за методом прямолінійного списання. У 2004 р. керівництво підприємства вирішило, що це устаткування можна використати ще протягом двох років. Розрахувати щорічні суми амортизації з урахуванням переглянутого терміну корисної експлуатації (метод нарахування амортизації не змінювався).

Треба періодично переглядати також і метод нарахування амортизації основних засобів. У тому разі, коли спосіб одержання економічної вигоди від активу істотно змінився, необхідно відповідно змінити й метод нарахування. Наприклад, якщо службовий автомобіль керівника підприємства тепер використовується для доставки замовлень клієнтам, доцільно буде змінити метод прямолінійної амортизації на метод нарахування амортизації залежно від пробігу автомобіля. Зміна методу амортизації має бути відображена у звітності як зміна в обліковій оцінці, а суми амортизації в поточному і майбутньому періодах варто скорегувати.

Задача. Устаткування було придбане на початку 1999 року за 40 000 грн. Термін його корисного використання становить 8 років. Ліквідаційна вартість дорівнює нулю. Для нарахування амортизації устаткування був використаний метод прямолінійного списання. У 2003 році підприємство змінило режим експлуатації устаткування і почало нараховувати амортизацію за методом зменшувального залишку. Визначити щорічний розподіл сум амортизації до та після перегляду методу нарахування.

Ефективність використання основних фондів характеризують два основні показники:

фондовіддача – розраховується як відношення чистої виручки від реалізації (без податку на додану вартість та акцизного збору) до середньорічної вартості основних фондів. Зростання фондовіддачі свідчить про підвищення якості використання основних фондів. Розрахункове значення показника порівнюється із середньогалузевим. Фондовіддача показує, скільки гривень виручки (прибутку) припадає на 1 грн основних фондів

фондомісткість – обернений до фондовіддачі показник, який показує, скільки гривень вартості основних засобів забезпечує отримання підприємством 1 грн чистої виручки.

Аналіз фондовіддачі (фондомісткості) проводиться порівнянням

даних звітнього та попереднього періодів або кількох періодів. На динаміку фондовіддачі впливають такі фактори: зміна обсягів випуску продукції; зміна цін; коливання величини рентабельності продукції (обсягів прибутку), необоротних активів; зміна частки активних фондів у загальній їх величині; зміни фондовіддачі активної частини основних фондів.

У висновку слід виділити, які з перелічених факторів найбільше впливають на зміну показників.

Найзагальнішим показником ефективності використання основних фондів треба вважати показник фондорентабельності. Модель побудови показника має вигляд:

$$P_{\text{оф}} = \frac{\Pi}{\text{ОФ}} = \frac{\Pi}{\text{РП}} \cdot \frac{\text{РП}}{\text{ОФ}} = \Phi_{\text{в}} \cdot P_{\text{в}},$$

де Π – чистий прибуток; РП – обсяг реалізованої продукції (чиста виручка); ОФ – первісна вартість основних засобів; $\Phi_{\text{в}}$ – фондовіддача; $P_{\text{в}}$ – рентабельність виробництва.

Наступним етапом аналізу є визначення факторних впливів на рівень фондорентабельності за рахунок зміни: фондовіддачі основних фондів; рентабельності виробництва продукції; розміру прибутку; обсягу реалізації; вартості основних фондів.

На основі результатів факторного аналізу робиться висновок про ефективність використання основних засобів та чинники, що зумовлюють її зміну.

3.2. Аналіз структури та ефективності використання оборотних коштів

Мета – вивчити обсяг, структуру та ефективність використання оборотних коштів підприємства, а також резерви оптимізації їх структури та прискорення оборотності.

Для попереднього аналізу стану та ефективності використання оборотних коштів насамперед розраховують показники за табл. 13.

Швидкість обігу оборотних коштів підприємства є однією з якісних характеристик фінансової політики підприємства – чим більша швидкість обороту, тим ефективніше працює підприємство. Тому абсолютне чи відносне зростання оборотних коштів може свідчити про розширення виробництва або про дію фактора інфляції. Уповільнення оборотності оборотних коштів може відображати зростання їх розміру. Кількість оборотів характеризує можливість використання оборотних коштів (певну кількість разів на рік). Що вищий цей показник, то краще працює підприємство.

Таблиця 13. Методика розрахунку показників оборотності оборотних коштів

Показник	Технологія розрахунку		Норматив
Робочий капітал, P_k	$\Phi. \text{ № } 1 (p. 260 + p. 270 - p. 620)$	Оборотні активи – Короткострокові зобов'язання	Зростання
Маневреність робочого капіталу, M_k	$\Phi. \text{ № } 1 (\sum p. 100 - 140) / \Phi. \text{ № } 1 (p. 260 + p. 270 - p. 620)$	Сума всіх запасів / Сума робочого капіталу	Незначне збільшення
Коефіцієнт оборотності оборотних коштів, K_o	$\Phi. \text{ № } 2 (p. 035) / \Phi. \text{ № } 1 (p. 260 + p. 270)$	Виручка від реалізації продукції / Оборотний капітал	Збільшення
Тривалість обороту оборотних коштів, дні	$360 / K_o$	Кількість днів періоду / Коефіцієнт оборотності	Зменшення
Коефіцієнт оборотності запасів, K_{oz}	$\Phi. \text{ № } 2 (p. 040) / \Phi. \text{ № } 1 \text{ гр. } 3 + \text{ гр. } 4 (\sum p. 100 - 140) \times 0,5$	Собівартість реалізованої продукції / Середньорічна вартість запасів	Збільшення
Тривалість обороту запасів, дні	$360 / K_{oz}$	Кількість днів періоду / Коефіцієнт оборотності запасів	Зменшення
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості, K_{dz}	$\Phi. \text{ № } 2 (p. 010) / \Phi. \text{ № } 1 (\sum p. 160 - 210)$	Валовий дохід від реалізації продукції / Сума дебіторської заборгованості	Збільшення
Тривалість обороту дебіторської заборгованості, дні	$360 / K_{dz}$	Кількість днів періоду / Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	Зменшення

Період обіговості виробничих запасів характеризується тривалістю виробничо-комерційного циклу та відтворює швидкість руху виробничих запасів від моменту отримання складом до моменту постачання на виробництво. Прискорення оборотності запасів слід вважати позитивним явищем, уповільнення – негативним. Уповільнення оборотності може відбуватися внаслідок нагромадження надлишкових, неходових, залежалих матеріалів, а також через інфляційні очікування керівництва підприємства.

На багатьох підприємствах нині значну частку загальних активів становлять запаси готової продукції, що зумовлено кризою платоспроможного попиту, високими витратами на виробництво та реалізацію продукції, жорсткою конкуренцією. Зростання залишків готової продукції на складах свідчить про імобілізацію частини оборотного капіталу підприємства, зростання кредиторської заборгованості, нестачу вільної готівки, зростання потреби в кредитах тощо.

Значний вплив на поточні активи підприємства має розмір дебіторської заборгованості. Різке зростання дебіторської заборгованості може свідчити як про недостатньо продуману кредитну політику підприємства щодо покупців, неплатоспроможність чи банкрутство значної її частини, так і про помітне зростання обсягів реалізації. Отже, збільшення дебіторської заборгованості не завжди оцінюється негативно. Треба також розрізняти нормальну та прострочену дебіторську заборгованість.

Таблиця 14. Дебіторська заборгованість станом на 01.01.2005 р.

Найменування підприємства	Сума заборгованості	Дата заборгованості
ТОВ Ноу-хау	89,96	01.11.2004
ЗАЗ-сервіс	2000,00	01.09.2004
ТОВ Нивен	1103,99	01.12.2004
ПП Капуста Ю.Г.	600,00	01.12.2004
ПП Літке	760,00	01.09.2002
ТОВ Спецсервіс	39,48	01.04.2003
ПП Бараник А.Ф.	1771,10	01.04.2003
ПП Перов А.Ю.	800,00	01.11.2004
ТОВ Трансвегас	1152,02	01.11.2002
ВАТ Миколаївгаз	24190,15	01.12.2004
МТТС	1420,37	01.12.2004

Продовж. табл. 14

Найменування підприємства	Сума заборгованості	Дата заборгованості
Енергозбут	2304,06	01.12.2004
ПП Дожук С.А.	423,92	01.09.2004
За покупцями	346681,28	Після 01.12.2004

При аналізі дебіторської заборгованості за даними табл. 14 потрібно розрахувати її структуру, визначити питому вагу простроченої і безнадійної заборгованості. У процесі аналізу слід вивчити динаміку, склад та давність створення дебіторської заборгованості, визначити частку сумнівних боргів (більше 3 місяців), безнадійних боргів (більше 1 року). Оцінюючи стан поточних активів підприємства, вивчають розмір і ліквідність дебіторської заборгованості, користуючись показником її оборотності (див. табл. 13). Якісна структура дебіторської заборгованості оцінюється через визначення в ній частки вексельної форми розрахунків, оскільки вексель умовно можна віднести до високоліквідних активів.

Далі в процесі аналізу слід дослідити динаміку залишків грошових коштів на рахунках у банках і тривалість перебування капіталу підприємства в цій формі. Показник оборотності відтворює швидкість руху оборотних коштів у найліквіднішій формі – грошових коштів на рахунках. Він відображає тривалість перебування оборотних коштів підприємства на рахунках від моменту отримання до дати витрачання на виробничі цілі (включення до наступного виробничого циклу).

Далі слід проаналізувати обіг оборотних коштів в цілому по підприємству та визначити зростання обсягів виробництва за рахунок прискорення оборотності. В якості моделі факторного аналізу використовувати формулу коефіцієнта оборотності

$$K_o = \frac{РП}{ОК} = \frac{РП}{З + ДЗ + ГК},$$

де ОК – сума оборотних коштів; З – сума оборотних коштів в запасах; ДЗ – сума оборотних коштів в дебіторській заборгованості; ГК – сума оборотних коштів в грошових коштах та їх еквівалентах.

Визначити факторні впливи на рівень обігу оборотних коштів за рахунок зміни: обсягу реалізації; загальної суми оборотних коштів; суми запасів; суми дебіторської заборгованості; суми грошових коштів та їх еквівалентів. На основі результатів факторного аналізу робиться висновок про ефективність використання оборотних коштів та чинники, що

зумовлюють її зміну. На завершення аналізу розрахувати вплив прискорення (або уповільнення оборотності) на зміну обсягу реалізації та розмір прибутку підприємства.

3.3. Аналіз ефективності використання трудових ресурсів підприємства

Мета – вивчити рівень забезпеченості підприємства трудовими ресурсами, оцінити їх освітньо-кваліфікаційні характеристики, а також визначити резерви підвищення ефективності їх використання.

Аналіз використання трудових ресурсів проводиться на підставі даних статистичних форм звітності 1-ПВ, 3-ПВ з відображенням його результатів у табл. 15.

Таблиця 15. Аналіз руху кадрів та основних показників використання персоналу підприємства

Показник	Форма, рядок, графа	За попередній рік	На кінець звітного періоду	Відхилення до початку року, %
Середньооблікова чисельність штатних працівників облікового складу, осіб	3-ПВ; 301; гр. 2	352	369	
Середньооблікова чисельність в еквіваленті повної зайнятості, осіб	1-ПВ; 001; гр. 2	335	344	
Прийнято працівників, осіб	3-ПВ; 501; гр. 1	74	80	
Вибуло працівників, у тому числі:	3-ПВ; 503	68	77	
за власним бажанням, звільнено за прогул та інші порушення трудової дисципліни	505	67	75	
з причин скорочення штатів	506	1	2	
Втрати робочого часу, людино-годин	3-ПВ; 304; гр. 1	72468	76852	
Фонд оплати праці, тис. грн	1-ПВ; 002; гр. 2	2268,0	2841,5	
Середньомісячна заробітна плата, грн				

Детально аналізуються причини, які призвели до втрат робочого часу (зниження обсягів виробництва та реалізації за браком замовлень, сировини, через втрату традиційних ринків збуту, високу ціну продукції, її низьку конкурентоспроможність, низький рівень використання обладнання тощо), а також робляться висновки щодо відповідності (невідповідності) чисельності персоналу потребам виробництва.

Для характеристики руху робочої сили на підприємстві розраховують та аналізують динаміку таких показників:

коефіцієнт обороту персоналу за наймом

$$K_1 = \frac{\text{Чисельність прийнятого на роботу персоналу}}{\text{Середньооблікова чисельність персоналу}} = \frac{\text{Ф. № 3 - ПВ; р. 009 гр. 1}}{\text{Ф. № 3 - ПВ; р. 001 гр. 1}},$$

коефіцієнт обороту персоналу за вибуттям

$$K_2 = \frac{\text{Чисельність звільненого з роботи персоналу}}{\text{Середньооблікова чисельність персоналу}} = \frac{\text{Ф. № 3 - ПВ; р. 011}}{\text{Ф. № 3 - ПВ; р. 001 гр. 1}},$$

коефіцієнт плинності персоналу

$$K_3 = \frac{\text{Чисельність звільнених за власним бажанням працівників}}{\text{Середньооблікова чисельність персоналу}} = \frac{\text{Ф. № 3 - ПВ; р. 013}}{\text{Ф. № 3 - ПВ; р. 001 гр. 1}},$$

коефіцієнт постійності складу персоналу підприємства

$$K_4 = \frac{\text{Чисельність працівників, що відпрацювали весь рік}}{\text{Середньооблікова чисельність персоналу}}.$$

Важливою складовою аналізу трудових ресурсів підприємства є вивчення ефективності використання фонду робочого часу, який проводиться за даними табл. 16. Повноту використання трудових ресурсів можна

оцінити за кількістю відпрацьованих днів і годин одним працівником за період, що аналізується.

Таблиця 16. Аналіз використання фонду робочого часу

Показник	Минулий рік	Звітний рік	Відхилення, %	
			абсолютне	відносне
Середньооблікова чисельність працівників, осіб	352	369		
Відпрацьовано за рік одним робітником:				
днів	237	235		
годин	1684	1751		
Середня тривалість робочого дня, год				
Фонд робочого часу, год	592768	646119		
у тому числі позаурочно відпрацьований час, тис. год	7824	8460		

Фонд робочого часу (ФРЧ) залежить від чисельності робітників (ЧР), кількості відпрацьованих одним робітником днів (Д) у середньому за рік та середньої тривалості робочого дня (ТРД):

$$\text{ФРЧ} = \text{ЧР} \times \text{Д} \times \text{ТРД}$$

Слід проаналізувати вплив факторів на величину фонду робочого часу та зробити висновки про їх вплив на результативний показник.

Наступним кроком є аналіз вивчення фонду оплати праці (табл. 17).

Таблиця 17. Аналіз фонду оплати праці

Показник	Код рядка, Ф. № 1-ПВ	Минулий рік	Звітний рік	Відхилення, %	
				абсолютне	відносне
Середньооблікова чисельність персоналу в еквіваленті повної зайнятості, осіб	001	335	344		
Фонд оплати праці (рядки 003 + 004 + 006), тис. грн у тому числі:	002	2268,0	2841,5		
фонд основної заробітної плати	003	1123,8	1214,3		

Продовж. табл. 17

Показник	Код рядка, Ф. № 1-ПВ	Минулий рік	Звітний рік	Відхилення, %	
				абсолютне	відносне
фонд додаткової за- робітної плати,	004	942,5	1411,3		
з нього нараховано	005	36,8	193,6		
за невідпрацьований час					
інші заохочувальні	006	201,7	215,9		
та компенсаційні вип- лати					
з них нараховано за невідпрацьований час	007	—	—		
Доходи, дивіденди, від- сотки, які виплачуються	008	—	—		
за акціями і внесками					
штатних працівників					
облікового складу,					
тис. грн					
Відпрацьовано людино- годин працівниками,	009	592768	646119		
врахованими в р. 010					
Середньооблікова чи- сельність штатних пра- цівників облікового	010	352	369		
складу, осіб, у тому					
числі:					
працівників за	011	1	1		
контрактом	012	1	1		
з них керівників					

За даними таблиці досліджується динаміка фонду оплати праці в цілому та за окремими статтями, визначається середня заробітна плата на одного працівника облікового складу і в еквіваленті повної зайнятості та середня вартість однієї години роботи. Для оцінки отриманих результатів використовують порівняння з середнім рівнем оплати праці в країні та в галузі.

Основним показником, що характеризує ефективність використання трудових ресурсів, є продуктивність праці. На цей показник впливає значна кількість факторів, основними з яких є: зміна чисельності й структури персоналу підприємства; зміна виручки (чистого прибутку).

Визначити зміну продуктивності праці на підприємстві під впливом зміни чисельності персоналу та обсягу чистого доходу і чистого прибутку, використовуючи такі формули:

$$\Pi_{\text{п}} = \frac{\text{РП}}{\text{Ч}_{\text{со}}}; \quad \Pi_{\text{п}} = \frac{\text{П}}{\text{Ч}_{\text{со}}},$$

де $\text{Ч}_{\text{со}}$ – середньооблікова чисельність персоналу в еквіваленті повної зайнятості.

На основі результатів факторного аналізу робиться висновок про ефективність використання трудових ресурсів підприємства та чинники, що зумовлюють її зміну.

3.4. Дослідження рівня та структури витрат на виробництво та реалізацію продукції (послуг)

Мета – вивчити величину та структуру витрат на виробництво та реалізацію продукції, а також визначити резерви їх зниження.

Важливою характеристикою фінансово-економічної діяльності підприємства є собівартість його продукції, що безпосередньо зумовлює рівень рентабельності виробництва та підприємства в цілому. Аналіз собівартості дає змогу виявити тенденції зміни витрат підприємства, вивчити фактори впливу, визначити резерви та оцінити результати діяльності підприємства.

Діагностуючи величини витрат на виробництво продукції, можна користуватися табл. 18.

Таблиця 18. Аналіз операційних витрат

Показник	Ф. 2, р.	За попередній період		За звітний період		Відхилення	
		тис. грн	частка в загальному обсязі, %	тис. грн	частка в загальному обсязі, %	(+/-) тис. грн	(+/-) %
Собівартість продукції, робіт, послуг	040						
Витрати на виробництво, у тому числі:	280		100		100		
матеріальні витрати	230						

Продовж. табл. 18

Показник	Ф. 2, р.	За попередній період		За звітний період		Відхилення	
		тис. грн	частка в загальному обсязі, %	тис. грн	частка в загальному обсязі, %	(+/-) тис. грн	(+/-) %
амортизація основних фондів	260						
витрати на оплату праці	240						
відрахування на соціальні заходи	250						
інші витрати	270						

Аналіз факторних впливів на величину собівартості продукції проводять за такими моделями:

для окремих видів виробів

$$C_1 = \frac{B_n}{N} + B_3,$$

де C_1 – собівартість одиниці продукції; B_n – сума постійних витрат підприємства за період; N – обсяг виробництва в натуральних одиницях; B_3 – сума змінних витрат на одиницю продукції;
в цілому по підприємству

$$B_{1\text{грн}} = \frac{C_{\text{рп}}}{\text{РП}},$$

де $B_{1\text{грн}}$ – витрати на одну гривню продукції; $C_{\text{рп}}$ – собівартість реалізованої продукції (сума операційних витрат).

Аналіз проводиться за окремими видами виробів та в цілому по підприємству. Дані для проведення аналізу за окремими видами виробів в табл. 19. Відсоток відрахувань на соціальні заходи – 39,8 %. Усі інші витрати рахувати постійними.

За результатами факторного аналізу робиться висновок про найбільш впливові чинники.

Таблиця 19. Вихідні дані для аналізу собівартості

Вироби	А	Б	В
Матеріаломісткість 1 виробу, кг	5	8	19
Ціна 1 кг матеріалу, грн	10	8	2,5
Інші матеріальні витрати, грн	75	64	43
Заробітна плата основних робочих, грн	50	60	90
Обсяг виробництва, тис. шт	2,5	3,2	1,9

На закінчення вираховуються резерви зниження собівартості при реалізації певних організаційно-технічних заходів.

Заплановано: зниження витрат матеріалів по виробу А на 15 %, зниження трудомісткості по виробу Б на 10 %, збільшення обсягу виробництва виробу А на 5 %; Б – на 8 %; зменшення В на 4 %.

В плановому році зросте вартість матеріалів на 5 %.

4. ДІАГНОСТИКА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

4.1. Аналіз формування та напрямків використання прибутку

Мета – вивчити джерела формування прибутку підприємства, напрямки його використання, а також виявити основні резерви поліпшення механізму розподілу та системи управління.

Основні завдання аналізу:

систематичний контроль за виконанням планів реалізації продукції та отримання прибутку;

визначення внутрішніх і зовнішніх факторів формування прибутку підприємства;

оцінка можливостей підприємства щодо резервів збільшення прибутку та підвищення рівня рентабельності;

розроблення планів реалізації виявлених резервів.

У процесі аналізу користуються такими основними показниками: валовий прибуток, чистий прибуток, прибуток від реалізації продукції, дохід від фінансових операцій, дохід від іншої діяльності, оподатковуваний прибуток тощо. Важливими для діагностики функціонування підприємства є також показники його рентабельності (прибутковості), що в сукупності створюють систему.

Аналіз формування прибутку починається з дослідження доходів і витрат підприємства. Визнані доходи класифікуються в бухгалтерському обліку за такими групами: дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг); інші операційні доходи; фінансові доходи; інші доходи; надзвичайні доходи.

Склад доходів для кожної групи встановлено положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 3 "Звіт про фінансові результати".

Для полегшення аналізу використовують табл. 20 і 21.

Таблиця 20. Аналіз структури і динаміки доходів

Показники	Минулий рік		Звітний рік		Відхилення		
	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	% до минулого року	питомої ваги
Чистий до- хід від реалізації про- дукції							
Інші опера- ційні дохо- ди							
Дохід від участі в ка- піталі							
Інші фінан- сові доходи							
Інші доходи							
Надзвичайні доходи							
Разом							

Таблиця 21. Аналіз структури і динаміки витрат

Показники	Минулий рік		Звітний рік		Відхилення		
	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	% до минулого року	питомої ваги
Собівартість реалізованої продукції							
Адміністративні витрати							

Продовж. табл. 21

Показники	Минулий рік		Звітний рік		Відхилення		
	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	% до минулого року	питомої ваги
Витрати на збут							
Інші операційні витрати							
Фінансові витрати							
Втрати від участі в капіталі							
Інші витрати							
Податок на прибуток від звичайної діяльності							
Надзвичайні витрати							
Податки з надзвичайного прибутку							
Разом							

Необхідним елементом аналізу є дослідження результатів фінансової діяльності та напрямків використання прибутку. Аналізу підлягає прибуток звітного та минулого років (або за триваліший період), що проводиться на підставі форми № 2 "Звіт про фінансові результати діяльності".

Для аналізу фінансових результатів застосовують аналітичну табл. 22.

Рентабельність – це сума прибутку, що припадає на одиницю виручки, собівартості активів тощо. На теоретичному рівні концептуальну формулу коефіцієнтів рентабельності можна модифікувати по-різному і в такий спосіб сформулювати багато показників. Для полегшення використання аналітичних показників у практиці аналізу в табл. 23 подано розрахунок основних таких показників на базі бухгалтерської звітності.

Залежно від мети проведення аналізу можна сконструювати додаткові показники за схожими технологіями.

Таблиця 22. Аналіз фінансових результатів

Показник	Ф. № 2, р.	Минулий рік сума, тис. грн	Звітний рік		Відхилення	
			сума, тис. грн	сума, тис. грн	сума, тис. грн	%, до початку року
Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	010					
Податок на додану вартість	015					
Акцизний збір	020					
Інші вирахування з доходу	030					
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	035					
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	040					
Валовий: прибуток збиток	050 055					
Інші операційні доходи	060					
Адміністративні витрати	070					
Витрати на збут	080					
Інші операційні витрати	090					
Фінансові результати від операційної діяльності: прибуток збиток	100 105					
Дохід від участі у капіталі	110					

Показник	Ф. № 2, р.	Минулий рік	Звітний рік	Відхилення	
		сума, тис. грн	сума, тис. грн	сума, тис. грн	%, до початку року
Інші фінансові доходи	120				
Інші доходи	130				
Фінансові витрати	140				
Втрати від участі у капіталі	150				
Інші витрати	160				
Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування:					
прибуток	170				
збиток	175				
Податок на прибуток від звичайної діяльності	180				
Фінансові результати від звичайної діяльності:					
прибуток	190				
збиток	195				
Надзвичайні:					
доходи	200				
витрати	205				
Податки з надзвичайного прибутку	210				
Чистий:					
прибуток	220				
збиток	225				

Таблиця 23. Система показників рентабельності

Показник	Формула розрахунку
Рентабельність усіх активів за чистим прибутком	(Ф. № 2 р. 220) / (Ф. № 1 (р. 280 чи 640))
Рентабельність власного капіталу за чистим прибутком	(Ф. № 2 р. 220) / (Ф. № 1 (р. 380 + р. 430))
Рентабельність фінансових інвестицій	(Ф. № 2 р. 220) / (Ф. № 1 (р. 040 + р. 045 + + р. 220))
Рентабельність необоротного (постійного) капіталу	(Ф. № 2 р. 220) / (Ф. № 1 р. 080)
Рентабельність капіталу, що функціонує	(Ф. № 2 р. 220) / (Ф. № 1 (р. 260 + р. 270 – – р. 620))
Коефіцієнт рентабельності всіх операцій за чистим прибутком	(Ф. № 2 р. 220) / (Ф. № 2 (р. 035 + р. 120 + + р. 130 + р. 140 + р. 200))
Коефіцієнт рентабельності фінансової діяльності	(Ф. № 2 (р. 110 + р. 120 + р. 130)) / / (Ф. № 2 (р. 140 + р. 150 + р. 160))
Чистий прибуток, що припадає на одну акцію	Ф. № 2 р. 320
Рентабельність реалізованої продукції за валовим прибутком	(Ф. № 2 р. 050) / (Ф. № 2 р. 040)
Рентабельність реалізованої продукції за чистим прибутком	(Ф. № 2 р. 035 – р. 040) / (Ф. №2 р. 040)
Рівень "тиску" податків	(Ф. № 2 (р. 015 + р. 020 + р. 021 + + р. 030)) / (Ф. № 2 р. 010)
Показник чистого доходу	(Ф. № 2 р. 220) / (Ф. № 2 р. 010)

Беручи загалом, чим вищою є рентабельність, тим ефективніше функціонує підприємство, оскільки саме прибуток уособлює фінансову мету його діяльності та інтегрує всі фактори господарської діяльності. У разі визнання збитків за результатами діяльності попереднього або звітного років указані співвідношення від'ємні й виражають рівень збитковості діяльності.

Далі досліджується рентабельність окремих видів продукції див п. 3.4.

Для дослідження впливу окремих показників на розмір прибутку проводиться факторний аналіз рентабельності реалізації та рентабельності активів за такими моделями:

$$P_{\text{рп}} = \frac{\Pi_{\text{рп}}}{C_{\text{рп}}} = \frac{РП - C_{\text{рп}}}{C_{\text{рп}}},$$

де $P_{\text{рп}}$ – рентабельність реалізованої продукції; $\Pi_{\text{рп}}$ – прибуток від реалізації;

$$P_a = \frac{\Pi_q}{A} = \frac{\Pi_q}{\text{НА} + \text{ОА} + \text{ВМП}},$$

де P_a – рентабельність активів; Π_q – чистий прибуток; НА – необоротні активи; ОА – оборотні активи; ВМП – витрати майбутніх періодів.

За результатами розрахунків факторних впливів робиться висновок про зміну результативних показників рентабельності.

На закінчення аналізу досліджуються резерви зростання прибутку за умов реалізації запланованих заходів (див. п. 3.4): зниження витрат матеріалів, трудомісткості та зміни обсягів виробництва і реалізації.

4.2. Аналіз фінансового стану підприємства

Мета – визначення джерел фінансування поточної діяльності підприємства, рівня залежності (незалежності) від позичкового капіталу для оцінки фінансової стійкості, вивчення рівня та основних факторів платоспроможності підприємства, а також визначення резервів підвищення ліквідності до оптимального рівня та забезпечення нормальної фінансової стійкості.

Стабільний фінансовий стан підприємства позитивно впливає на здійснення його господарської діяльності. Аналіз фінансової стійкості показує структуру капіталу підприємства за складом і джерелами фінансування, частку власних і позикових коштів у майні підприємства, дає можливість простежити, чи відповідають ці показники оптимальним значенням. Найповніше стан фінансової стійкості підприємства можна з'ясувати, вивчаючи співвідношення між статтями активу та пасиву балансу. Розпочинаючи цей етап аналізу, потрібно чітко визначити джерела фінансування діяльності підприємства: внутрішні – прибуток, амортизація; зовнішні – емісія акцій, позики (коротко- і довгострокові). Для визначення фінансової стійкості підприємства в процесі аналізу оперують системою певних коефіцієнтів (склад цієї системи можна доповнювати чи скорочувати залежно від мети конкретних обставин). Основні з рекомендованих коефіцієнтів наведено в табл. 24. Неважко помітити, що певні коефіцієнти дублюють один одного або один одному суперечать. Про інші можна сказати, що вони втратили своє значення за реальних умов господарювання. Крім того, оцінювати фінансову стійкість за кожним з коефіцієнтів неможливо, тому що їх рівень залежить від структури майна і специфіки діяльності підприємства, а зростання (зниження) необов'язково означає поліпшення (погіршення) фінансової стійкості підприємства.

Таблиця 24. Аналіз фінансового забезпечення діяльності підприємства

Показник	Норматив або позитивна тенденція	Технологія розрахунку
Коефіцієнт фінансової автономії	Зростання	$(\Phi. \text{ № 1 (p. 380 + p. 430 + p. 630))} / (\Phi. \text{ № 1 (p. 640)})$
Коефіцієнт фінансової залежності	Зростання	$(\Phi. \text{ № 1 (p. 480 + p. 620))} / (\Phi. \text{ № 1 (p. 640)})$
Коефіцієнт фінансового ризику	Зменшення	$(\Phi. \text{ № 1 (p. 480 + p. 620))} / (\Phi. \text{ № 1 (p. 380 + p. 430 + p. 630)})$
Коефіцієнт забезпечення власними оборотними коштами	Понад 0,1	$(\Phi. \text{ № 1 (p. 380 + p. 430 + p. 630)} - \text{p. 080}) / (\Phi. \text{ № 1 (p. 260 + p. 270)})$
Сума робочого капіталу	Зростання	$\Phi. \text{ № 1 (p. 260 + p. 270 - p. 620)}$
Індекс постійного активу	Зменшення	$(\Phi. \text{ № 1 (p. 080)}) / (\Phi. \text{ № 1 (p. 380 + p. 430)})$
Частка довгострокових позичок у загальній сумі позикових коштів	Зростання (можливо)	$(\Phi. \text{ № 1 (p. 480)}) / (\Phi. \text{ № 1 (p. 480 + p. 620)})$
Коефіцієнт фінансової стабільності	Понад 1,0	$(\Phi. \text{ № 1 (p. 380 + p. 430 + p. 630)}) / (\Phi. \text{ № 1 (p. 480 + p. 620)})$

Можна помітити, що всі коефіцієнти є ніби похідними величинами від співвідношення власних та позикових коштів. Цей показник і коефіцієнт автономії фактично відповідають на таке саме питання: як співвідносяться в пасивах підприємства позикові та власні кошти, тобто якою мірою підприємства залежить від зовнішніх джерел фінансування. Тому нині з усього набору традиційних показників фінансової стійкості можна обмежитись двома:

коефіцієнт співвідношення власних і позикових (залучених) коштів;
коефіцієнт забезпечення власними коштами.

Основна умова фінансової стійкості може розглядатися як належне співвідношення вартості оборотних активів та джерел їх фінансування (власних та позикових). Забезпеченість запасів та витрат джерелами фінансування є основою фінансової стійкості, а платоспроможність – її зовнішнім виявом.

Фінансова стійкість вважається нормальною, якщо величина залучених для формування запасів та фінансування витрат за короткостроковими зобов'язаннями не перевищує вартості виробничих запасів і запасів готової продукції.

Діагностика фінансового стану підприємства передбачає необхідність оцінки умов, які характеризують (формують) картину руху коштів (їх наявність на підприємстві, напрямки й обсяги витрат, забезпеченість грошових витрат власними ресурсами, наявність резервів тощо). З огляду на це, під час проведення аналізу фінансового стану пильну увагу треба приділяти аналізу платоспроможності підприємства.

Платоспроможність – це здатність підприємства погасити борги в разі одночасного подання вимог про погашення боргів усіма кредиторами підприємства. Платоспроможним вважають підприємство, яке має достатні кошти для оплати всіх короткострокових зобов'язань і одночасного безперебійного здійснення процесу виробництва.

Для визначення платоспроможності підприємства з урахуванням ліквідності його активів звичайно використовують баланс. Аналіз ліквідності балансу полягає в порівнюванні активів, згрупованих за рівнем їх ліквідності із сумами зобов'язань за пасивом та за термінами їх погашення.

Пасиви балансу за показником терміновості їх погашення можна розподілити так:

- П1 – найтерміновіші зобов'язання (кредиторська заборгованість);
- П2 – короткострокові пасиви (короткострокові кредити і позики);
- П3 – довгострокові кредити і позики, орендні зобов'язання тощо;
- П4 – постійні пасиви (власні кошти за винятком орендних зобов'язань і заборгованості перед засновниками).

Класифікація активів і пасивів балансу, їх зіставлення дають можливість оцінити ліквідність балансу.

Ліквідність балансу – це рівень покриття зобов'язань підприємства такими активами, строк перетворення яких на кошти відповідає строковим погашенням зобов'язань.

Аналізуючи платоспроможність підприємства, доцільно скласти також баланс ліквідності підприємства, який дає змогу чітко уявити структуру ліквідних активів. Такий баланс будується за принципом групування активів від найбільш до найменш ліквідних. При цьому до найбільш ліквідних коштів (перша група) відносять: кошти в касі; кошти на поточному рахунку; цінні папери; інші кошти.

У разі необхідності термінового покриття боргів саме ці кошти можуть бути використані найперше.

До другої групи відносять активи із середнім строком реалізації (середньої ліквідності): готова продукція; дебіторська заборгованість; короткострокові фінансові вкладення.

До третьої групи належать активи повільної (утрудненої) реалізації: виробничі запаси; витрати майбутніх періодів (розд. 3 Ф. 1); незавершене виробництво.

Разом усі ці групи відображають структуру 2-го та 3-го розділу активу балансу.

До останньої, четвертої групи відносять активи, що важко реалізувати: основні засоби; нематеріальні активи; довгострокові фінансові вкладення; незавершене будівництво.

Отже, до четвертої групи входять усі статті 1-го розділу активу балансу.

Баланс вважається абсолютно ліквідним, якщо:

$A1 > П1$, тобто найліквідніші активи дорівнюють за величиною найтерміновішим зобов'язанням або перекривають їх;

$A2 > П2$, тобто швидкоореалізовувані активи дорівнюють короткостроковим пасивам або перекривають їх;

$A3 > П3$, тобто повільноореалізовувані активи дорівнюють довгостроковим пасивам або перекривають їх;

$A4 < П4$, тобто постійні пасиви дорівнюють важкоореалізовуваним активам або перекривають їх.

Однотимчасне дотримання перших трьох правил забезпечує обов'язкове виконання і четвертого, оскільки в тому разі, коли сукупність перших трьох груп активів більша або дорівнює сумі перших трьох груп пасивів балансу, тобто $(A1 + A2 + A3) > (П1 + П2 + П3)$, то четверта група

пасивів обов'язково переكريє (або принаймні дорівнюватиме) четверту групу активів ($A_4 < P_4$). Останнє має глибокий економічний зміст, бо в такому разі гарантується важлива умова платоспроможності – наявність у підприємства власних оборотних коштів, що забезпечують безперебійний відтворювальний процес, а рівність постійних пасивів і важко-реалізовуваних активів відображає нижню межу платоспроможності за рахунок власних коштів підприємства.

Платоспроможність і ліквідність можна оцінити за допомогою системи відносних показників. Розрахунок основних показників платоспроможності та ліквідності підприємства подано в табл. 25.

Вищою формою стійкості підприємства є його спроможність розвиватися за умов змінного внутрішнього і зовнішнього середовища. Для цього підприємство повинно мати гнучку структуру фінансових ресурсів і за необхідності залучати позичкові кошти, тобто бути кредитоспроможним.

Низький рівень короткострокової ліквідності може призвести до позбавлення підприємства його контрагентами пільгових умов (знижок, відстрочення оплати, меншого позикового відсотка та ін.), а тому і до втрати ним потенційного прибутку. Брак ліквідності – це фактичний брак свободи вибору та свободи дій керівництва підприємства. І ще серйознішим наслідком неліквідності є неспроможність підприємства оплатити свої поточні борги і зобов'язання, що може призвести до вимушеного продажу довгострокових фінансових вкладень та інших активів, а в найгіршому разі – до банкрутства.

Отже, для власників підприємства проблеми з платоспроможністю можуть означати зниження доходу, втрату контролю та часткову або повну втрату капіталовкладень. Якщо відповідальність власника є необмеженою, то збитки можуть поширитися й на інше його майно. Кредиторам неплатоспроможність позичальника загрожує затримкою сплати відсотків та основної суми боргу чи навіть частковою або повною втратою належних їм коштів. Нестійкий фінансовий стан підприємства впливає також і на його постачальників та споживачів продукції через невиконання ним відповідних контрактів.

Одним з найважливіших показників, що застосовуються для визначення коефіцієнтів платоспроможності підприємства, є розмір його оборотного капіталу (оборотних коштів), що дорівнює сумі другого та третього розділів активу балансу. Це насамперед чистий оборотний капітал (ЧОК), що становить різницю між оборотними активами та поточними пасивами підприємства, тобто

$$\text{Ч}_{\text{ок}} = (\text{Ф. № 1 р. 260}) - (\text{Ф. № 1 р. 620}).$$

Таблиця 25. Технологія розрахунку показників ліквідності та платоспроможності

Показник	Норматив	Технологія розрахунку
Коефіцієнт абсолютної ліквідності K_1	Понад 0,2	$(\text{Ф. № 1 (р. 230 + р. 240 + р. 220)}) / (\text{Ф. № 1 р. 620})$ (Грошові кошти в касі та на поточному (валютному) та інших рахунках + Цінні папери) / Сума короткострокових зобов'язань
Проміжний коефіцієнт ліквідності K_2	Понад 0,7	$(\text{Ф. № 1 (р. 230 + р. 240 + р. 220 + } \sum (\text{р. від 160 до 190})) / (\text{Ф. № 1 р. 620})$ (Грошові кошти в касі та на поточному (валютному) та інших рахунках + Цінні папери + Сума дебіторської заборгованості) / Сума короткострокових зобов'язань
Коефіцієнт покриття (платоспроможності) K_3	Понад 2	$(\text{Ф. № 1 р. 260}) / (\text{Ф. № 1 р. 620})$ (Матеріальні і грошові оборотні активи (ресурси)) / (Короткострокові зобов'язання + Розрахунки та інші пасиви)
Коефіцієнт загальної платоспроможності K_4	Позитивною є тенденція до зростання	$(\text{Ф. № 1 р. 260}) / (\text{Ф. № 1 р. 430 + 480})$ Вартість оборотних активів / Загальна сума зобов'язань
Коефіцієнт загальної ліквідності K_5	Понад 1,0	$(\text{Ф. № 1 } (\sum (\text{р. від 220 до 240}) + \sum (\text{р. від 160 до 190}) + \sum (\text{р. від 100 до 140})) / (\text{Ф. № 1 р. 620})$ (Грошові кошти в касі та на поточному (валютному та інших) рахунках + Цінні папери + Сума дебіторської заборгованості + Вартість виробничих запасів) / Сума короткострокових зобов'язань

Показник чистого оборотного капіталу використовується усіма внутрішніми та зовнішніми суб'єктами аналізу, бо він відображає безпеку кредиторів та резерв для фінансування непередбачуваних витрат. З огляду на те, що для підприємств дуже важливим є брак дефіциту оборотного капіталу, вони іноді свідомо й невиправдано збільшують суму поточних активів на кінець року. Тому необхідно уважно дослідити, чи виправдані всі статті таких активів. Варто зауважити, що абсолютну величину чистого оборотного капіталу як вимірник ліквідності доцільно використовувати лише порівнюючи його з іншими показниками (сукупними активами, обсягом реалізації та ін.)

Інтерпретація показників ліквідності є найвідповідальнішим етапом аналізу, тому необхідно використовувати інформацію за кілька років, що дає змогу виявити динаміку та тенденцію їх зміни. Крім того, потрібно розглядати їх у взаємозв'язку з іншими показниками діяльності підприємства (обсяги реалізації, прибуток тощо). Не можна виключати й можливості маніпуляції показниками ліквідності з боку керівництва підприємства в кінці року внаслідок енергійнішого стягнення дебіторської заборгованості, зниження запасів оборотних фондів, відстрочення необхідних витрат, що спричиняє тимчасове поліпшення цих показників і заводить в оману ділових партнерів.

4.3. Діагностика ризику банкрутства суб'єкта господарювання

Мета – оцінити ймовірність реалізації ризику банкрутства підприємства та можливості його нейтралізації.

Основна ознака банкрутства – неспроможність підприємства забезпечити виконання вимог кредиторів протягом трьох місяців із дня настання строку виплати. Після закінчення цього терміну кредитори мають право звернутися до арбітражного суду щодо визнання підприємства-боржника банкрутом.

Вся сукупність методик діагностики стану підприємства ґрунтується на трьох основних підходах, які передбачають: використання системи показників і неформалізованих індикаторів (критеріїв та ознак); установлення граничної кількості показників за різними напрямками діяльності підприємства; створення відокремленої системи інтегральних показників.

Найбільше поширення в практиці аналізу та оцінці стану підприємства має підхід, що передбачає використання системи показників і неформальних індикаторів.

Для оцінки ймовірності банкрутства та рівня кредитоспроможності підприємства використовуються інтегральні факторні моделі Е. Альтмана, Ліса, Тафлера, Тішшоу та інших (табл. 26), розроблені за допомогою багатовимірного мультиплікативного аналізу.

Таблиця 26. Інтегральні моделі оцінки імовірності банкрутства

Назва моделі	Основна формула	Складові формули	Граничне значення
Е. Альтмана (1968 р.)	$Z = 1,2X_1 + 1,4 X_2 + 3,3X_3 + 0,6 X_4 + 1,0X_5$	X_1 – оборотний капітал / сума активів; X_2 – нерозподілений (реінвестований) прибуток / сума активів; X_3 – операційний прибуток / сума активів; X_4 – ринкова вартість акцій / позиковий капітал; X_5 – обсяг продажу (виручка) / сума активів	2,675
Е. Альтмана (1983 р.)	$Z = 0,717X_1 + 0,847X_2 + 3,107X_3 + 0,42X_4 + 0,995X_5$	Усі складові аналогічні, крім X_4 – балансова вартість акцій / позиковий капітал	1,23
Ліса (1972 р.)	$L = 0,063X_1 + 0,092X_2 + 0,057X_3 + 0,001X_4$	X_1 – оборотний капітал / сума активів; X_2 – прибуток від реалізації / сума активів; X_3 – нерозподілений прибуток / сума активів; X_5 – власний капітал / сума активів	0,037
Тафлера (1997 р.)	$T = 0,53X_1 + 0,13X_2 + 0,18X_3 + 0,16X_4$	X_1 – прибуток від реалізації / короткострокові зобов'язання; X_2 – оборотні активи / сума зобов'язань; X_3 – короткострокові зобов'язання / сума активів; X_4 – обсяг продажу (виручка) / сума активів	0,2
R-модель	$R = 8,38 X_1 + 1,0 X_2 + 0,054 X_3 + 0,63 X_4$	X_1 – оборотний капітал / сума активів; X_2 – чистий прибуток / власний капітал; X_3 – виручка від реалізації / сума активів; X_4 – чистий прибуток / сукупні витрати	0,32
Французька	$F = -0,16X_1 - 0,22X_2 + 0,87X_3 + 0,1X_4 - 0,24X_5$	X_1 – сума дебіторської заборгованості та грошових коштів (готівка та рахунки) / сума активів; X_2 – постійний капітал / сума активів; X_3 – фінансові витрати / чиста виручка від реалізації; X_4 – витрати на персонал / чистий прибуток (додана вартість); X_5 – валовий прибуток / позиковий капітал	-0,068

Однак необхідно зазначити, що використання моделі Альтмана потребує великої обережності. Тестування підприємств за цією моделлю показало, що вона не зовсім підходить для оцінки ризику банкрутства вітчизняних суб'єктів господарювання, бо не враховує специфіку структури капіталу в різних галузях. Крім того, у більшості випадків бракує показників ринкової вартості власного капіталу.

За моделлю Е. Альтмана неплатоспроможні підприємства, що мають високий рівень четвертого показника (власний капітал / позиковий капітал), отримують занадто високу оцінку, що не відповідає дійсності. У зв'язку з недосконалістю чинної методики переоцінки основних фондів, коли старим зношеним фондам надають такого самого значення, як і новим, необґрунтовано збільшується частка власного капіталу за рахунок переоцінки. У підсумку складається нереальне співвідношення власного і позикового капіталу. Тому моделі, які містять даний показник, можуть давати спотворене уявлення про реальний стан підприємства.

4.4. Визначення інтегральної ефективності діяльності підприємства

Мета – комплексно та системно визначити ефективність діяльності підприємства, створивши систему діагностики для практичного використання.

Доцільно буде з'ясувати передусім такі два постулати: ефективність не можна вважати самоціллю функціонування господарських систем, а відповідно, і досягнення певного рівня ефективності не можна визнати за найважливішу мету діяльності підприємств та організацій.

У процесі вимірювання інтегральної ефективності всі елементи аналізу можуть бути класифіковані за чотирма групами:

Перша – вимірювання обсягів випуску продукції (виконання робіт, надання послуг);

Друга – вимірювання всіх витрат (засобів та предметів праці, витрат трудових ресурсів);

Третя – вибір та аналіз найкорисніших (залежно від поставленої мети) показників витрат та обсягів випуску продукції (послуг);

Четверта – облік і розмежування впливу внутрішніх і зовнішніх факторів (контрольованих і неконтрольованих підприємством).

Проводити оцінку інтегральної ефективності фінансово-економічної діяльності підприємства можна за схемою, поданою нижче.

Відношення прибутку від виробничої діяльності до виробничих фондів підприємства		
<i>Відношення прибутку від виробничої діяльності до обсягу реалізації</i>	<i>Відношення обсягу реалізації до загальної суми активів (валюти балансу)</i>	
Відношення виробничих витрат реалізованої продукції до виручки від реалізації (в т.ч. окремих елементів витрат до виручки від реалізації)	<i>Відношення оборотного капіталу до обсягів реалізації</i>	<i>Відношення необоротного капіталу до обсягів реалізації</i>
Відношення прибутку від виробничої діяльності до обсягу реалізації	Відношення виробничих запасів матеріалів до обсягу реалізації	Відношення окремих груп необоротного капіталу до обсягів реалізації
Відношення витрат на дослідження та розробку нових видів продукції до обсягів реалізації	Відношення суми капіталу в незавершеному виробництві до обсягів реалізації	
Відношення витрат на реалізацію до виручки від реалізації	Відношення запасів готової продукції до обсягів реалізації	
Відношення непрямих витрат до обсягів реалізації	Відношення дебіторської заборгованості до обсягів реалізації	

5. ГАРМОНІЗАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ПОГЛИБЛЕНОЇ ДІАГНОСТИКИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ТА ФОРМУЛЮВАННЯ ОСТАТОЧНИХ ВИСНОВКІВ

На даному етапі досліджень потрібно сформувати системне уявлення про ефективність діяльності підприємства, його фінансову стійкість, імовірність банкрутства тощо. Це дає змогу, систематизувавши всі показники, побудувати цілісну систему.

З метою полегшення процесів прийняття рішень на цьому етапі аналізу доцільно висвітлити основні системні зв'язки показників (табл. 27).

Таблиця 27. Зв'язки між основними показниками діагностики діяльності підприємства

Первинні показники	Вторинний показник	Зв'язки
Чистий прибуток. Власний капітал	Рентабельність власного капіталу	1. Зростання чистого прибутку за незмінного власного капіталу свідчить про підвищення прибутковості використання останнього. 2. Зростання чистого прибутку за скорочення власного капіталу спричинятиме підвищення прибутковості використання останнього (хоч слід особливо уважно дослідити причини скорочення власного капіталу). 3. Зростання чистого прибутку за зростання власного капіталу свідчить про підвищення ефективності використання останнього тільки в разі перевищення темпів збільшення чистого прибутку над темпи нарощування власного капіталу. 4. Зменшення чистого прибутку за будь-яких змін власного капіталу потребує глибшого аналізу
Чиста виручка від реалізації. Середньорічна вартість основних фондів	Фондовіддача. Фондомісткість	1. Зростання чистої виручки за незмінної середньорічної величини основних фондів або за її скорочення свідчить про підвищення ефективності використання основних фондів підприємства. 2. Зростання чистої виручки за одночасного зростання середньорічної вартості основних фондів слід інтерпретувати виходячи з темпів зміни цих показників. 3. Зменшення чистої виручки за будь-яких змін середньорічної вартості основних фондів потребує докладнішого аналізу

Власний капітал. Позиковий капітал	Коефіцієнт фінансового ризику. Коефіцієнт фінансової стабільності	1. Зростання власного капіталу підприємства за постійної величини (чи скорочення) позикового капіталу свідчить про схильність підприємства до самофінансування. 2. Зростання позикового капіталу за скорочення (чи незмінного розміру) власного свідчить про підвищення ризику втрати платоспроможності. 3. Порівнювання темпів зміни показників дає змогу визначити швидкість погіршення (поліпшення) структури балансу підприємства.
Виручка від реалізації продукції Сума оборотних коштів	Коефіцієнт оборотності оборотних коштів	1. Зростання виручки від реалізації продукції за незмінної величини (чи зменшення розміру) оборотних коштів свідчить про прискорення оборотності оборотного капіталу підприємства. 2. Зниження виручки від реалізації за зростання суми оборотних коштів призводить до сповільнення їх оборотності. У такому разі треба детально проаналізувати причини цього. 3. Під час інтерпретації цих показників слід враховувати їх елементне наповнення (структуру).
Обсяг виробництва. Чисельність персоналу	Продуктивність праці. Трудоємність	1. Зростання обсягу виробництва за незмінної чисельності (чи скорочення чисельності) персоналу свідчить про підвищення продуктивності праці (ефективності використання трудових ресурсів). 2. Для інтерпретації зростання обсягів виробництва за збільшення чисельності персоналу треба порівняти темпи зміни обох показників

Зробивши висновки щодо кожного показника, потрібно порівняти отримані результати. Використання такого алгоритму запобігатиме дублюванню результатів і дасть змогу визначити ключові тенденції фінансово-економічної діяльності.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. *Баканов М.И., Шеремет А.Д.* Теория экономического анализа. – М.: Финансы и статистика, 1996.
2. *Бородкин Ф.М.* Статистическая оценка связей экономических показателей. – М.: Статистика, 1968.
3. *Вартанов А.С.* Экономическая диагностика предприятия: организация и методология. – М.: Финансы и статистика, 1998.
4. *Івахненко В.М.* Курс економічного аналізу. – К.: Знання-Прес, 2000.
5. *Киперман Г.Я.* Экономические показатели промышленных предприятий. – М.: Статистика, 1974.
6. *Ковалев А.П.* Оценка стоимости имущества промышленного предприятия: Учеб. пособие. – М.: Станкин, 1995.
7. *Коробов М.Я.* Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств. – К.: Знання, 2000.
8. *Раппопорт В.И.* Диагностика управления: практический опыт и рекомендации. – М.: Экономика, 1988.
9. *Робсон М., Уллах Ф.* Практическое руководство по реинжинирингу бизнес-процесов: Пер. с англ. / Под ред. Н.Д.Эриашвили. – М.: ЮНИТИ, 1997.
10. *Савицкая Г.В.* Анализ хозяйственной деятельности предприятий. – Минск: Новое знание, 2000.
11. *Скутейко В.П., Чиликин А.И.* Методические рекомендации по определению рыночной стоимости предприятия. – Донецк: ИЭП НАН Украины, 1998.
12. *Соколовская З.Н.* Диагностика хозяйственных ситуаций в деятельности предприятия. – Одесса: ОЦНТИЭИ, 1995.
13. *Стоянов Е.А., Стоянова Е.С.* Экономическая диагностика и аудит. – К.: Аудит, 1993.
14. *Швиданенко Г.О., Олексюк О.І.* Сучасна технологія діагностики фінансово-економічної діяльності підприємства. – К.: КНЕУ, 2002.
15. Экономический анализ хозяйственной деятельности предприятий и объединений / Под ред. проф. *С.Б.Барнгольц* и проф. *Г.М.Тация*. – М.: Финансы и статистика, 1997.

БАЛАНС

Актив	Код рядка	На початок звіт- ного періоду, тис. грн	На кінець звіт- ного періоду, тис. грн
I. Необоротні активи			
Нематеріальні активи:			
залишкова вартість	010	2	3
первісна вартість	011	27	28
накопичена амортизація	012	(25)	(25)
Незавершене будівництво	020	68	48
Основні засоби:			
залишкова вартість	030	6274	6192
первісна вартість	031	9334	9085
знос	032	(3060)	(2893)
Довгострокові фінансові інвестиції: які обліковуються за методом участі в капіталі інших під- приємств	040		
інші фінансові інвестиції	045		
Довгострокова дебіторська заборгованість	050		
Відстрочені податкові активи	060		
Інші необоротні активи	070		
Усього за розділом I	080	6344	6243

80 Продовж. дод. А

Актив	Код рядка	На початок звіт- ного періоду, тис. грн	На кінець звіт- ного періоду, тис. грн
II. Оборотні активи			
Запаси:			
виробничі запаси	100	755	776
тварини на вирощуванні та відгодівлі	110		
незавершене виробництво	120		22
готова продукція	130	1	1
товари	140	9	7
Векселі одержані	150		
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:			
чиста реалізаційна вартість	160	347	349
первісна вартість	161		
резерв сумнівних боргів	162		
Дебіторська заборгованість за розрахунками:			
з бюджетом	170		
за виданими авансами	180		
з нарахованих доходів	190		
із внутрішніх розрахунків	200	40	34
Інша поточна дебіторська заборгованість	210	101	77
Поточні фінансові інвестиції	220		
Грошові кошти та їх еквіваленти:			
у національній валюті	230	134	244
в іноземній валюті	240	63	
Інші оборотні активи	250	171	162

Усього за розділом II		260	1621	1672
III. Витрати майбутніх періодів		270	2	
Баланс		280	7967	7915
Пасив	Код рядка	На початок звітного періоду, тис. грн	На кінець звітного періоду, тис. грн	
I. Власний капітал				
Статутний капітал	300	649		649
Пайовий капітал	310			
Додатковий вкладений капітал	320			
Інший додатковий капітал	330	4090		3138
Резервний капітал	340			
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	350	(1843)		(383)
Неоплачений капітал	360	()		()
Вилучений капітал	370	()		()
Усього за розділом I	380	2896		3404
II. Забезпечення наступних витрат і платежів				
Забезпечення виплат персоналу	400			
Інші забезпечення	410			
	415			
	416	()		()
Цільове фінансування	420			
Усього за розділом II	430			

2 Продовж. дод. А

Пасив	Код рядка	На початок звітного періоду, тис. грн	На кінець звітного періоду, тис. грн
III. Довгострокові зобов'язання			
Довгострокові кредити банків	440		
Інші довгострокові фінансові зобов'язання	450	305	857
Відстрочені податкові зобов'язання	460	383	297
Інші довгострокові зобов'язання	470		
Усього за розділом III	480	688	1154
IV. Поточні зобов'язання			
Короткострокові кредити банків	500	331	
Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	510		
Векселі видані	520		
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	530	2016	1517
Поточні зобов'язання за розрахунками:			
з одержаних авансів	540	24	2
з бюджетом	550	372	344
з позабюджетних платежів	560	344	124
зі страхування	570	117	79
з оплати праці	580	118	143
з учасниками	590		
із внутрішніх розрахунків	600	3	2
Інші поточні зобов'язання	610	1058	1146

Усього за розділом IV	620	4383	3357
V. Доходи майбутніх періодів	630		
Баланс	640	7967	7915

Додаток Б

ЗВІТ ПРО ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ

I. Фінансові результати

Стаття	Код рядка	За звітний період	За попередній період
Доход (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	010	21102	23010
Податок на додану вартість	015	(3517)	(3835)
Акцизний збір	020		
	025		
Інші вирахування з доходу	030		
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	035	17585	19175
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	040	(13055)	(15196)
Валовий: прибуток збиток	050 055	4530	3979

Продовж. дод. А

Стаття	Код рядка	За звітний період	За попередній період
Інші операційні доходи	060	698	2633
Адміністративні витрати	070	(1310)	(1085)
Витрати на збут	080	(890)	(855)
Інші операційні витрати	090	(1491)	(710)
Фінансові результати від операційної діяльності: прибуток збиток	100 105	1537	3962
Доход від участі в капіталі	110		
Інші фінансові доходи	120	2	
Інші доходи	130	13153	3437
Фінансові витрати	140	(30)	(58)
Витрати від участі в капіталі	150		
Інші витрати	160	(12366)	(5574)
Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування: прибуток збиток	170 175	2296	1767
Податок на прибуток від звичайної діяльності	180	(837)	(405)
Фінансові результати від звичайної діяльності: прибуток збиток	190 195	1459	1362

Надзвичайні: доходи витрати	200 205	
Податки з надзвичайного прибутку	210	
Чистий: прибуток збиток	220 225	1362

II. Елементи операційних витрат

Найменування показника	Код рядка	За звітний період	За попередній період
Матеріальні затрати	230	10804	12553
Витрати на оплату праці	240	2867	2268
Відрахування на соціальні заходи	250	1098	744
Амортизація	260	486	348
Інші операційні витрати	270	1521	1991
Разом	280	16776	17904

III. Розрахунок показників прибутковості акцій

Назва статті	Код рядка	За звітний період	За попередній період
Середньорічна кількість простих акцій	300	2595200	2595200
Чистий прибуток, що припадає на одну акцію	320	0,5626	0,5248

ЗМІСТ

Вступ	3
1. Технологія проведення діагностики	4
2. Експрес-діагностика діяльності підприємства	6
3. Діагностика ресурсних складових підприємницької діяльності	25
4. Діагностика результативності діяльності підприємства	40
5. Гармонізація результатів діагностики та формулювання остаточних висновків щодо стану підприємства	55
Рекомендована література	58
Додаток А	59
Додаток Б	63

Навчальне видання

ЄФІМОВА Ганна Вікторівна

Методичні рекомендації з курсу
"ЕКОНОМІЧНА ДІАГНОСТИКА"
до виконання практичних і самостійних робіт
(українською мовою)

Редактор *В.А. Стекольников*
Комп'ютерна правка та верстка *О.М. Черевата*
Коректор *Н.О. Шайкіна*

Свідectво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 1150 від 12.12.2002 р.

Підписано до друку 00.00.05. Папір офсетний. Формат 60×84/16.
Друк офсетний. Гарнітура "Таймс". Ум. друк. арк. 0,0. Обл.-вид. арк. 0,0.
Тираж 100 прим. Вид. № 27. Зам. № 00. Ціна договірна.

Видавець і виготівник Національний університет кораблебудування,
54002, м. Миколаїв, вул. Скороходова, 5

ВИДАВНИЦТВО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ КОРАБЛЕБУДУВАННЯ

Шановні панове!

Запрошуємо Вас ознайомитись з можливостями книжкового видавництва, висококваліфіковані спеціалісти якого забезпечать оперативне та якісне виконання замовлення будь-якого рівня складності.

Наш головний принцип – задовольнити потреби замовника у повному комплексі поліграфічних послуг, починаючи з розробки та підготовки оригіналу-макета, що виконується на базі IBM PC, і закінчуючи друком на офсетних машинах.

Крім цього, ми маємо повний комплекс післядрукарського обладнання, що дає можливість виконувати:

- ✓ аркушепідбір;
- ✓ брошурування на скобу, клей;
- ✓ порізку на гільйотинах;
- ✓ ламінування.

Видавництво також оснащено сучасним цифровим дублюкатором фірми "Duplo" формату А3, що дає можливість тиражувати зі швидкістю до 130 копій за хвилину.

Для постійних клієнтів – гнучка система знижок.

Отже, якщо вам потрібно надрукувати **підручники, книги, брошури, журнали, каталоги, рекламні листівки, прайс-листи, бланки, візитні картки**, – ми до Ваших послуг.

© Національний університет кораблебудування

✉ Україна, 54002, м. Миколаїв, вул. Скороходова, 5,
видавництво НУК

☎ 8(0512) 47-83-86; 39-81-41; 39-73-39; fax 8(0512) 39-73-26;